10 КЛАС

1. Паводле пададзенай транскрыпцыі зрабіце арфаграфічны запіс фрагмента рэпартажу пра свята роднага слова, якое прайшло ў Быхаве.

[рас’ійск’і п’іс’м’эн’н’ік / дарэчы / ураджэн’эц маг’іл’оўшчыны / і м’эцэнат вал’эрый казакоў часта прыйажджайэ ў б’эларус’ на дз’эн’ п’іс’м’энства / таму с’ол’эта йон адзначыў / в’эл’м’і прыйэмна / што с’в’ята вандруйэ з аднаго м’эсца ў йіншайэ ды ўваскрашайэ кул’туру мал’эн’к’іх б’эларуск’іх гарадоў //]

Заўвага: знак / абазначае тактавую паўзу ў межах сказа, знак // – міжфразавую паўзу.

. Расійскі пісьменнік (дарэчы, ураджэнец Магілёўшчыны) і мецэнат Валерый Казакоў часта прыязджае ў Беларусь на Дзень пісьменства, таму сёлета ён адзначыў:

– Вельмі прыемна, што свята вандруе з аднаго месца ў іншае ды ўваскрашае культуру маленькіх беларускіх гарадоў.

***Заўвага:** допускаецца варыянтнае пунктуацыйнае афармленне простай мовы і ўстаўной канструкцыі.*

4,5 бала за правільны запіс. За кожную арфаграфічную ці пунктуацыйную памылку –0,5.

2. Паводле акустычнай тэорыі склада, усе гукі мовы знаходзяцца на розных узроўнях гучнасці. Згодна з гэтай тэорыяй, найвышэйшую ступень гучнасці – чацвёртую – маюць галосныя гукі, санорныя зычныя – трэцюю, звонкія зычныя – другую, глухія – першую. Такім чынам, кожнае слова можна прадставіць як паслядоўнасць нумароў узроўняў гучнасці. Напрыклад, слова *дом* можна адлюстраваць у схеме 2-4-3.

Пабудуйце схемы ўзроўняў гучнасці для слоў, якія з’яўляюцца адказамі на прапанаваныя пытанні.

Пытанне	Адказ	Схема гучнасці
1. Мастацкі троп, замена аднаго слова ці выразу іншым на аснове знешняй ці ўнутранай сувязі паміж з’явамі.	*метанім ія*	*3-4-1-4-3-4-3-4-3-4*
2. Як называецца двухскладовая стапа з націскам на другім складзе?	*ямб*	*3-4-3-1*
3. Гаворка адной асобы, звернутая да слухачоў ці да самога сябе.	*маналог*	*3-4-3-4-3-4-1*
4. Назва адзінага прыжыццёвага зборніка вершаў Максіма Багдановіча.	*“Вянок”*	*3-4-3-4-1*
5. Від літаратуразнаўчага, крытычнага або філасофскага артыкула ў свабоднай форме.	*эсэ*	*4-1-4*

7,5 бала; па 1 за кожны правільны адказ і па 0,5 за кожную правільную схему.
Заўвага! Пры няверным адказе схема ўзроўняў гучнасці не правяраецца.

3. У беларускай мове шэраг назоўнікаў мае фіналь (заканчэнне) –іва (–ыва). Устанавіце, якія назоўнікі з гэтай фіналлю маюць такое значэнне.

Назоўнік з фіналлю *–іва (–ыва)*	Лексічнае значэнне
каліва	‘асобна ўзятая расліна, сцябліна, саломіна і пад.’
покрыва	‘верхні слой, які пакрывае, ахутвае сабой што-небудзь’
печыва	‘печаныя вырабы з мукі’
зарыва	‘водбліск пажару або заходу сонца на небе’
паліва	‘гаручае рэчыва, якое дае цяпло і з’яўляецца крыніцай атрымання энергіі’
крэсіва	‘кавалак сталі для высякання агню з крэменю’

6 балаў; па 1 за кожнае слова.

4. Пастаўце прапанаваныя колькасныя лічэбнікі ў форме творнага склону і ўтварыце ад іх парадкавыя.

Колькасны лічэбнік	Форма творнага склону	Адпаведны парадкавы лічэбнік у пачатковай форме
восемдзесят	*васьмюдзесяццю*	*васьмідзясяты*
дваццаць адзін	*дваццаццю адным*	*дваццаць першы*
дзве тысячы	*дзвюма тысячамі*	*двухтысячны*
паўтара	*паўтара*	*паўтарачны*
сем	*сямю*	*сёмы*

7 балаў; па 0,5 за кожную правільна запоўненую клетку (14*0,5).

сорак	*сарака*	*саракавы*	
трыста	*трымастамі*	*трохсоты*	

5. Вызначыце ў пададзеных назвах артыкулаў з беларускіх СМІ граматычныя асновы і ахарактарызуйце сказы (двухсастаўны – аднасастаўны (від аднасастаўнага)).	**6 балаў;** па 0,5 за кожную правільна запоўненую клетку (12*0,5).

Сказ	Граматычная аснова	Характарыстыка сказа
1. «Іпэшнікі» аказаліся не гатовымі...	*«іпэшнікі» аказаліся не гатовымі*	*двухсастаўны*
2. Не стала вёскі за адзін дзень.	*(не) стала*	*аднасастаўны (безасабовы)*
3. На паштовых марках прыгоды Несцеркі, парасяці і іншых.	*прыгоды*	*двухсастаўны*
4. Двухпавярховыя цягнікі пачалі курсіраваць па чыгунках Расіі.	*цягнікі пачалі курсіраваць*	*двухсастаўны*
5. А суддзі хто?..	*суддзі хто*	*двухсастаўны*
6. «Пандэмію» спынілі на мяжы.	*спынілі*	*аднасастаўны (няпэўна-асабовы)*

6. Многія народныя выслоўі з'яўляюцца рыфмаванымі. Аднавіце прапанаваныя прыказкі па апошнім слове і значэнні.	**7,5 бала;** па 1,5 за кожную правільную прыказку. Пры правільным падборы рыфмы, але няверна й прыказцы можна ацаніць адказ у 0,5 б.

Прыказка	Апошняе слова ў прыказцы	Значэнне / ужыванне прыказкі
Дома і салома ядома.	…ядома	Дома, у прывычных абставінах жыць лягчэй, чым дзе-небудзь у іншых умовах. Ужываецца звычайна тады, калі гаворыцца пра харчаванне, ежу.
Калі (як) топішся, дык (то) за брытву (саломку) схопішся.	...схопішся	У бязвыхадным становішчы, калі няма выбару, звяртаешся нават да безнадзейнага сродку.
Не ў службу, а ў дружбу.	…ў дружбу	Кажуць, калі просяць зрабіць паслугу па дабрыні, а не па абавязку.
На чужой старонцы рад сваёй варонцы.	…варонцы	Гаворыцца з задавальненнем пры сустрэчы з земляком у чужой мясцовасці.
Гаспадарку весці – не лапці плесці.	…плесці	Гаспадарка патрабуе вялікіх клопатаў.

7. Твітар (англ. Twitter) – сістэма, якая дазваляе карыстальнікам адпраўляць кароткія тэкставыя паведамленні да 140 графічных сімвалаў, якімі з'яўляюцца літары, апостраф, знакі прыпынку і прабелы паміж словамі. Напрыклад, у першым радку паэмы "Курган" (*Паміж пустак, балот беларускай зямлі,*) такіх сімвалаў 37. Падлічыце, колькі поўных радкоў наступных вершаваных твораў могуць змясціцца ў адным твітараўскім паведамленні (лічыць трэба з першага радка верша). Укажыце аўтараў гэтых твораў.	**6,5 бала;** па 2,5 за кожную правільна ўказаную колькасць радкоў (2,5*2); па 0,5 за кожнага правільна ўказанага аўтара (0,5*3).

Вершаваны твор	Колькі радкоў	Аўтары
Дзяржаўны гімн Рэспублікі Беларусь	*4*	*М. Клімковіч, У. Карызна*
"Маёвая песня" ("Па-над белым пухам вішняў")	*6*	*М. Багдановіч*

<table>
<tr>
<td>

8. У 1957 г. была заснавана Літаратурная прэмія імя Янкі Купалы – за лепшыя творы паэзіі і драматургіі. Хто з названых беларускіх літаратараў быў уганараваны гэтай прэміяй і за што?

Літаратары: *Максім Багдановіч, Раіса Баравікова, Васіль Быкаў, Якуб Колас, Кандрат Крапіва, Мікола Мятліцкі, Алаіза Пашкевіч, Язэп Семяжон, Максім Танк, Іван Шамякін.*

Лаўрэат прэміі	За што ўганараваны
Максім Танк	за зборнікі паэзіі “След бліскавіцы”, “Мой хлеб надзённы”
Кандрат Крапіва	за камедыю “Брама неўміручасці”
Раіса Баравікова	за кнігу паэзіі “Люстэрка для самотнай”
Язэп Семяжон	за пераклад паэмы М. Гусоўскага “Песня пра зубра”
Мікола Мятліцкі	за кнігу вершаў “Бабчын: кніга жыцця”

</td>
<td>5 балаў; па 1 за кожную правільна запоўненую клетку (5*1).</td>
</tr>
<tr>
<td></td>
<td>50 балаў</td>
</tr>
<tr>
<td>Пры праверцы заданняў варта ўлічваць арфаграфічныя, граматычныя і іншыя памылкі. За кожную з іх рэкамендуецца здымаць 0,1 бала ў тых заданнях, якія ацэнены станоўчым балам.
Заўвага: гэта ўмова не датычыцца ацэнкі з. 1.</td>
<td></td>
</tr>
</table>